

Перминова А.В., к.филол.н., доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

МЕТОДИКА РЕВЕРСИВНО-СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА МНОЖЕСТВЕННЫХ ПЕРЕВОДОВ ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ

Статья посвящена рассмотрению особенностей применения метода реверсивно-сопоставительного анализа в плоскости поэтического перевода. Исследование выполнено на материале украинских рекреаций стихотворения Э.Э. Каммингса "La Guerre. II" в исполнении Александра Гриценко и Богдана Бойчука. Полученные результаты позволяют сделать вывод о социокультурной детерминированности переводческого выбора.

Ключевые слова: множественность, метадискурс, фрактал, конвергентность, дивергентность, социокультурный маркер.

Perminova A. V., PhD, Associate Professor,
Institute of Philology, Kyiv National Taras Shevchenko University

THE METHOD OF REVERSE-COMPARATIVE ANALYSIS OF MULTIPLE TRANSLATIONS OF POETRY

The article specifies application of the method of reverse-comparative analysis to poetry translation. Ukrainian recreations of the verse by E.E. Cummings "La Guerre. II" performed by Olexander Hrytsenko and Bohdan Boychuk comprise our research material. The results of the study testify to translator's choice being socially and culturally determined.

Keywords: multitude, metadiscourse, fractal, convergence, divergence, social and cultural marker.

УДК 81'373.611

Петров О.В., д.філол. н., проф.,
Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського

РОЗВИТОК СЛОВОТВІРНОГО ГНІЗДА З ВЕРШИНОЮ "АРОМАТ" У РОСІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто динаміку розвитку словотвірного гнізда з вершиною аромат, відзначено невисокий дериваційний потенціал основи аромат- на фоні скороченої основи арома-. Встановлено

продуктивність похідних II ступеня деривації і відзначено колишню словотвірну активність лексем ароматник та ароматниця.

Ключові слова: *словотвірне гніздо, дериваційний потенціал, продуктивність основ, аброоснови, субстантивні та ад'єктивні композити, юстапозити.*

Лексему *аромат* – вершину словотвірного гнізда – було запозичено з грецького *αῤῃμα* (*αῤῃματος*), що в перекладі означає "запашна речовина". Потужність гнізда, згідно із "Словотвірним словником російської мови" ("Словообразовательным словарем русского языка") О. М. Тихонова, обчислюють двома дериваційними кроками, глибину гнізда засвідчує словотвірна парадигма першого ступеня, що містить шість похідних. Не враховано у словнику виявилася словотвірна парадигма дієслів другого ступеня (*заароматизировать, проароматизировать, переароматизировать, деароматизировать*). У гнізді представлено дев'ять простих похідних і одне складне слово – *малоароматный*. Як свідчить зібраний фактичний матеріал, гніздо з вершиною *аромат* розвивається за рахунок появи нових складних слів, у тому числі похідних з аброосновами.

Мета дослідження – розкрити розвиток словотвірного гнізда з вершиною *аромат* на тлі гнізд, очолюваних одиницями, співвідносними з поняттям "запах". У дослідженні гнізд ми спираємося на праці Н. Ф. Клименко з українського словотворення та української дериватології, які стали класичними.

Основі **аромат-** властива невисока продуктивність. У словнику-довіднику Б. З. Букчіної та Л. П. Калакуцької "Разом чи окремо?" подано два похідні з цією основою: *ароматобразующий* і *ароматонепроницаемый*. Основа виступає компонентом конструкцій з вислим дефісом. Пор.: *Цвето-, аромато-, звуко-, металлотерапия основаны на тех же принципах, что и лечение пиццей, травами и минералами: <http://biblioteka.org.ua>. В "Електронному словнику скорочень" ("Електронном словаре сокращений") відображено дві аббревіатури – з компонентом **аромат-**(*Главпищевароматмасло* ← Главное управление пищевых ароматических масел) та з компонентом **арома-**(*ароматерапия*).*

Частина похідних становить терміни хімії: *ароматические углеводороды* (моноароматы, диароматы та полиароматы), ПАУ ← полициклические ароматические углеводороды. Термін *моноароматы* функціонує також у парфюмерії. В Японії використовують неповторні "ароматы-информаторы", які "відволікатимуть" зайнятих своєю справою пасажирів метро Токіо: "Запах хмеля? Это станция Ибису. Запах морского бриза? Хамамацу-чо": <http://fragrancelife.ru/ru/articles.html>.

У словникових матеріалах "Нове в російській лексичі – 88" ("Новое в русской лексике – 88") було зафіксовано композити *ароматурильница* та *ароматотерапия*, а також похідне з усіченою основою *ароматерапия*. Наші спостереження засвідчують активність аброснови **арома-**, що виникла на базі ад'єктива *ароматический*. Так, у текстах функціонують похідні *аромакерамика*, *аромабумага*, *аромагранулы* (для пилосмоків), *аромадиагностика*, *аромачернила*, *аромачай*, *аромакабинет*, *аромакоктейли*, *аромакомната*, *ароматкань*, *аромасмеси*, *аромамассаж*, *аромамаркетинг*, *аромадизайн*, *аромафонтан*, *аромаэмульсия* та інші. Відзначимо, що аброснова може співвідноситися і з ад'єктивом *ароматизационный*: *аромалампа* ← *ароматизационная лампа*. Отже, можна констатувати, що словотвірна система мови поповнилася абросновою – основою-конкретизатором, згідно з класифікацією Н. Ф. Клименко, за допомогою якої утворюють нові слова [Клименко 1990, 2003]. Показовим є той факт, що неонімації розширюють тематичні групи "Біжутерія" та "Косметика", при цьому неодиначками є і гіперонім, і гіпоніми: **аромабіжутерія** (*аромакулон*, *аромаподвеска*, *аромабраслет*, *аромасерёжки*, *аромакольцо*), **аромакосметика** (*аромабальзам*, *аромавода*, *аромалосьон*, *аромамази*, *аромамыло*, *аромакрем*, *аромамасла*, *аромашампунь*). В окремих випадках спостерігаємо відношення синонімії (*аромалампа* – *аромакуригельница*). Похідні не лише представлено у згаданих тематичних групах, вони також формують окремі теми-сценарії, як, наприклад, "водні процедури": *аромабаня*, *аромаванна*, *аромаванная*, *аромамочалка*, *аромасоль* (для ванн), *аромадуш*, *аромапена* (для ванн), *аромаополаскивание*.

Похідні з основою **арома-**використовують у номінаціях компаній (компанія ООО "Ароматека" (Україна, Дніпропетровськ)), центрів надання послуг ("Аромасауна" в Києві) та подарункових наборів ефірних масел для шкіри ("Аромазодіак", "Аромалекар").

За рахунок появи нових одиниць подовжуються словотвірні ланцюжки (*аромат* → *ароматизація* → *реароматизація*), внаслідок чого збільшується потужність гнізда, обчислювана чотирма дериваційними кроками: *аромат* → *ароматический* → *ароматерапия* → *ароматерапевт* → *фитоароматерапевт*, *специалист-ароматерапевт*, *врач-ароматерапевт*. У словотвірному словнику О. М. Тихонова відзначено подвійну мотивацію для ад'єктива *терапевтический* (*терапевт* → *терапевт-ический* і *терапия* → *терап-евт/ическ-ий*), відповідно до якої будується п'ятичленний словотвірний ланцюжок: *аромат* → *ароматический* → *ароматерапия* → *ароматерапевт* → *ароматерапевтический* → *медово-ароматерапевтический*.

Основа **арома-** займає препозицію в слові та виявляє високий ступінь сполучуваності зі складними словами, що мають основу-класифікатор **-терапия**: *аромафитотерапия*, *аромапарафинотерапия* та *VIP-аромапарафинотерапия*, *аромасолетерапия*, *аромаионотерапия*, *аромаспелеотерапия* тощо. Водночас зафіксовано інтерпозицію основи в лексемах, які починаються з **фіто-**: *фитоаромасредства*, *фитоаромадобавки*, а також у складі композита *ароматерапия*, здатного до "склеювання" з різними основами: *аэроароматерапия*, *гидроароматерапия*, *ионоароматерапия*, *светоароматерапия*, *фитоароматерапия*. Як пре-, так і інтерпозиція характерна для основи в конструкціях з вислим дефісом. Пор.: *Комплексное воздействие на организм уникальных оздоровительных методик мира при помощи ароматерапии, фитотерапии, цветотерапии, звукотерапии*: <http://www.tsunami.com.ua>; *цвето- и ароматерапия*; *В 2005 г. создаётся профилактический оздоровительно-реабилитационный центр апи-, арома-, фитотерапии сердечно-сосудистых заболеваний на базе стационарного пчелопавильона*: <http://www.beeland.ru>.

Словотвірна продуктивність притаманна й спільнокореневим основам **ароматн-ый**, **ароматичн-ый** і **ароматическ-ий**. У тлумачних словниках російської мови лексеми *ароматный*, *ароматичный* і *ароматический* розглядають як синонімічні. Позицію основ не закріплено в композитах; пор.: *Картриджи представляют собой полый мундштук с ароматическо-никотиновой смесью*: <http://vip-cigar.ru>; *Семя мускатного ореха используется как пряно-ароматическая добавка*: <http://wimm-bill-dann.net>; *Травы итальянской кухни придадут блюдам оригинальный ароматно-вкусовой букет*: <http://www.kamis-prigravy.ru>.

Інтернет-джерела засвідчують активізацію ад'єктивних основ у складі композитів: *ароматно-пряный* (ароматно-пряная приправа), *ароматно-сладкий* (ароматно-сладкие плоды) та *горьковато-ароматный* (горьковато-ароматный вкус), *пряно-ароматный* (пряно-ароматный запах), *тонкоароматный* (тонкоароматный хмель), *вкусоароматический* (вкусоароматическая добавка), *медово-ароматический* (медово-ароматический массаж), *фитоароматический* (фитоароматический крем). Пор.: *Анис отличается ароматично-сладковатым вкусом и сильно пряным запахом*: <http://www.fiziolive.ru>; *Во Франции из листьев эстрагона готовят ароматично-пряный уксус*: <http://www.prodinfor.com.ua/>
Пряно-ароматичное растительное сырье: <http://foodstufflabels.org.ua>.

Близькість у значенні лексем зумовлює і спільність валентних властивостей. Наприклад, ад'єктиви сполучаються з препозитивними основами **слабо-** та **сильно-**: *слабоароматный* (слабоароматный цветок), *слабоароматичный* (слабоароматичный запах), *слабоароматический* (слабоароматические вина), *сильноароматический* (сильноароматические вещества), *сильноароматичный* (сильноароматичные масла); *сильноароматный* (сильноароматные листья). Проте при цьому неоднаково приєднують основи **высоко-** / **низко-**, **остро-**: *высокоароматный* (высокоароматный чай, кофе), *высокоароматический* (высокоароматический табак, солод, хмель, напиток) – *низкоароматический* (низкоароматический растворитель, нафталин, углеводород), *остроароматный* (остроароматный

запах). Префіксальні утворення відзначено тільки у похідного *ароматный* – *сверхароматный* (сверхароматный уксус), *суперароматный* (суперароматный укроп).

З градаційними основами сполучаються і спільнокореневі дієприкметники: *слабоароматизированный* (слабоароматизированная смесь), *легкоароматизированный* (легкоароматизированные табаки), *сильноароматизированный* (сильноароматизированный чай); *высокоароматизированный* (высокоароматизированный бензин, табак) / *низкоароматизированный* (низкоароматизированный бензин). Поодинокими є похідні з основою **срдне-**: *среднеароматизированный* (среднеароматизированная смесь табака), *среднеароматный* (среднеароматный сорт роз).

Дериваційну активність виявляє похідне другого ступеня *ароматизатор* (*аромат* → *ароматизация* → *ароматизатор*), яке не відображено в тлумачних словниках російської мови. У "Вікіпедії" його наводять у множині і визначають як "речовини, які використовують для надання продуктам або виробам певних запахів, створення або поліпшення аромату". Слід підкреслити здатність таких речовин насичувати запахами повітря (пор. *ароматизатор воздуха*).

На базі лексичної одиниці *ароматизатор* утворюються юкстапозити та композити, останні мають закріплену постпозицію основи: *ароматизатор-концентрат*, *ароматизатор-подвеска* (для автомобіля), *подвеска-ароматизатор*, *ароматизатор-светильник*, *духи-ароматизаторы*, *жидкость-ароматизатор*, *спрей-ароматизатор*, *озонатор-ароматизатор*, *сувенир-ароматизатор*, *таблетка-ароматизатор* і *вкусароматизатор*, *фитоароматизатор*, *автоароматизаторы* та інші.

На другому ступені деривації утворено також похідне *ароматизаторщик*, яке слугує для найменування професії (*аромат* → *ароматизация* → *ароматизаторщик*), однак не виявляє дериваційної активності: "**Ароматизаторщик** участвует в процессе ароматизации табака при затаривании его вручную": <http://bestpravo.ru/sssr/eh-pravo/x7g.htm>.

У 18 та 19 ст.ст. у складі гнізда були похідні *ароматник* і *ароматница*. Субстантив у ж. роді слугував базою для

численних юкстапозитів. За лексикографічними джерелами, *ароматниця* – це "вазон з дрібними отворами у верхній частині, що містить пахощі". У цей період запитаними предметами були *кулон-ароматниця*, *ладанка-ароматниця*, *ваза-ароматниця*, *шкатулка-ароматниця*, *амулетниця-ароматниця*, *чайник-ароматниця*, *подсвечник-ароматниця*, *статуетка-ароматниця*, *флакон-ароматник*, *подвеска-ароматник*, *бочонок-ароматник* та інші. Пор.: В XVIII в. *само́й популярно́й же́нско́й ве́щью наряду́ с ве́ером* була ***винегретка-ароматниця***, *наполненная острыми, резкими бальзамами на основе уксуса*: <http://www.booksite.ru>; В XVIII и XIX столетиях *появляются достаточно разнообразные ювелирные флаконы: например, позолоченный флакон-ароматник с эмалью, произведённый новгородскими мастерами*: http://archvuz.ru/2007_1/17; ***Ваза-ароматник с крышкой в форме гондолы***: <http://lj.rossia.org/users/marinni/214300.html?thread=2125852>.

Нині спостерігаємо повернення лексичної одиниці *ароматниця* до активного запасу мови, що підтверджує і її дериваційна активність: "***ароматниця*** *безопасна для детей*": <http://www.vesberdsk.ru/berdsk>, "***ароматниця*** – *флакончик для духов*": http://klio-art.ru/events/vistavka_5.php, *ароматниця из красной глины*, Центр ароматерапии "*Ароматниця*", *кулон-ароматниця* (з бересту), *вышитый из бисера кулон-ароматниця*, *травница-ароматниця* (інтер'єрна лялька з "начинкою"), *ароматниця-ракушка* (з бісеру), *корзинка-ароматниця*, *корзиночка-ароматниця* тощо.

А. О. Білецький акцентував увагу на зіставному, чи паралельному, дослідженні лексики різних мов. Для вивчення способів вираження основних понять у різних мовах учений запропонував термін *ідеоморфізм* (від грецького *іде́α* "ідея, думка, поняття" та *μορφή* "форма, образ") [Белецкий 1958, 152]. Цей напрямок учителя розвиває і Н. Ф. Клименко. На матеріалі української мови дослідниця зробила тонкі спостереження над кореляцією питомих і запозичених основ, які передають поняття "земля", "повітря", "вода" [Клименко 1990, 101].

З поняттям "запах" співвідносяться лексеми *вонь*, *запах*, *пахнуть*, *аромат*, лат. *odor* "запах", лат. *olfactus* "нюх" та інші.

Субстантив *вонь* належить до спільнослов'янського лексичного фонду, спершу позначав запах. Як зауважував В. В. Виноградов, "омонімічні русизми та церковнослов'янізми часто ставали антонімами, наприклад, російські: *вонь, вонять, вонючий, вонючка* та церковнослов'янські: *благовоние, благовонный* (пор. *зловоние, зловонный*)" [Виноградов 1999]. Показово, що дериваційна активність властива церковнослов'янському слову *благовоние*. Так, на Сході існують *благовония-конусы, благовония-спирали, благовония-палочки*.

Дериваційна активність притаманна лексичній одиниці *запах*, за участю якої утворюються складні слова, хоча в лексикографічних джерелах зафіксовано лише композит *запахопоглотитель*. У нашій картотеці відзначено такі похідні: субстантиви *запахообразование, запахолечение, запахомер, запахотерапия, запахоуничтожитель, запахоуловитель*; ад'єктиви *запахосодержащий* (запахосодержащий воздух), *запахонепроницаемый* (запахонепроницаемый резервуар), *запаховыделяющий*: *В документах, сопровождающих груз, его свойства должны записываться кодом, например: 3 – запаховыделяющий (выделяющий запахи или воспринимающий их)*: <http://moryak.biz/modules.php?name>.

Основа *запах-* вільно сполучається із запозиченими основами *-тека, -графія, -грамма*, рідко займає постпозицію (*фитозапахи*, okazіonalізм *благозапахи*). Композити вживають у конструкціях з вислим дефісом: *свето- и запахотерапия, вкусо- и запахограмма*. Окремі похідні мають статус okazіonalізма: *нос-запахохранилище*.

Унаслідок калькування англіцизма *smelliphone* з'явилася лексема *запахофон*, яка називає пристрій, за допомогою якого користувачі зможуть "обмінюватися" запахами (<http://fedpost.ru/sobytiya>).

Градацію запаху рослин передають ад'єктивні композити з препозитивними основами **сильно-** / **мало-** та **остро-**, зафіксовані в гнізді з вершиною *пахнуть*: *остропахучий* (*остропахучий эстрагоник*): <http://www.vokrugsveta.ru>; *Багульник – вечнозелёный, сильнопахучий кустарник, высотой 20–125 см*: <http://www.chem.asu.ru>; *Эстрагон Волковский – старинный*

сорт, малопахучий, с матовыми листьями: <http://www.7dach.ru>;
Бессмертник сильнопахнущий (лат. *Helichrysum graveolens*) –
многолетнее травянистое растение: <http://ru.wikipedia.org/wiki>.

Основа **одоро-** вільно сполучається із запозиченими основами -
тека, -графія, -логія, -лог, -метр, займає препозицію в слові.
Дериваційно активною є лексема *одоролог*: *одоролог-криміналіст*,
лаборант-одоролог, експерт-одоролог, спеціаліст-одоролог. Однак
у криміналістиці закріплено термін *ольфактроніка*, який позначає
"розрізнення (ідентифікацію) конкретного запаху за допомогою
ольфакторного гену, без виділення його з безлічі запахів":
<http://www.vedomosti.ru/glossary>.

Таким чином, давно запозичена основа **аромат-** у порівнянні із
співвідносними питомими та запозиченими основами, які передають
поняття "запах", утворює найбільш розгалужене гніздо з урахуванням
його лінійної та парадигматичної осей. Збільшенню потужності та
глибини гнізда сприяють поява нових складних слів – юкстапозитів і
комполітів, не лише дво-, а й трикореневих утворень, запитаність
нової абрососнови **арома-**, висока дериваційна активність окремих
ад'єктивних і субстантивних похідних гнізда, у тому числі й деривата
ароматниці, який перейшов з пасивного запасу мови до активного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецький А. О. Про співставне дослідження словотвору різних мов / А. О. Білецький // Науковий щорічник за 1957 рік. – К. : Вид-во КДУ, 1958. — С. 152—154.
2. Букчина Б. З. Слитно или раздельно? : (Опыт словаря-справочника) / Б. З. Букчина, Л. П. Калакуцкая. – М. : Рус. яз., 1982. — 879 с.
3. Виноградов В. В. История слов. – М. : ИРЯ РАН, 1999.
4. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові : [монографія] / Ніна Федорівна Клименко. – К. : Наук. думка, 1984. – 252 с.
5. Клименко Н. Ф. Аглютинативність в українському словотворенні / Н. Ф. Клименко // Українське мовознавство. – К., 1990. – Вип. 17. – С. 96–104.
6. Клименко Н. Ф. Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови / Н. Ф. Клименко // Українська мова. — 2003. — № 3—4. — С. 83—105.
7. Новое в русской лексике: Словарные материалы — 1988. — С.-Петербург : "Дмитрий Буланин". — 420 с.
8. Тихонов А. Н. Словообразовательный словарь русского языка : в 2 т. / А. Н. Тихонов. — М. : Рус. яз., 1985.
9. "Электронный словарь сокращений" : <http://www.sokr.ru>.

Петров А.В., д.филол. н., проф.,
Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского

РАЗВИТИЕ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ГНЕЗДА С ВЕРШИНОЙ "АРОМАТ" В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассматривается динамика развития словообразовательного гнезда с вершиной аромат, отмечается невысокий деривационный потенциал основы аромат- на фоне сокращённой основы арома-. Устанавливается продуктивность производных II ступени деривации и отмечается былая словообразовательная активность лексем ароматник и ароматница.

Ключевые слова: словообразовательное гнездо, деривационный потенциал, продуктивность основ, абброосновы, субстантивные и адъективные композиты, юкстапозиты.

Petrov A., D.Litt., Full Prof.,
V.I. Vernadsky Tavrida National University

DEVELOPMENT OF DERIVATIONAL GROUP WITH "АРОМАТ (aroma)" AT THE TOP IN THE RUSSIAN LANGUAGE

The article examines the dynamics of the word-formation group with "аромат" at the top; low derivational potential of the "аромат-" component as compared to the shortened "арома-" stem has been established. The productivity of the second-stage derivation and former derivational activity of the lexemes "ароматник" and "ароматница" have been described.

Key words: word-forming nest, the derivational potential, the productivity of stems, abbrostems, substantive and adjectival composites, juxtaposits.

УДК 81'255:(808.7+61)

Поворознюк Р.В., к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ПРИРОДА Й ХАРАКТЕР ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ВАРІАТИВНОСТІ В МЕДИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглянуто явище термінологічної варіативності в аспекті медичного перекладу. Розкрито роль соціокультурних